

*Леонід Зашкільняк
(Львів)*

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СПІР ЗА ГАЛИЧИНУ на початку XX ст.: МІЖ ІСТОРИЧНОЮ СВІДОМІСТЮ І РЕАЛІЯМИ

Польсько-український спір за Галичину (адміністративну територію, що була створена Габсбургами після першого поділу Польщі 1772 р. шляхом об'єднання в одну провінцію земель, населених поляками й українцями), котрий двічі – у 1918-1919 рр. і 1942-1944 рр. – виливався у збройні конфлікти, мав тривалу передісторію. Нині зусиллями українських і польських істориків достатньо докладно досліджено соціально-політичні аспекти українсько-польського спору за Галичину¹. Немає потреби повертатися до відомих фактів цих конфліктів. Вони залишили глибокий слід у свідомості тих поколінь обох народів – українського і польського – , які сьогодні ще живуть і переказують своїм нащадкам власні емоційні спогади про трагічні факти минулих зіткнень.

Зрозуміло, обидві сторони відчували за собою, за своїм народом історичну справедливість. Це почуття спиралося на вироблене в XIX ст. уявлення про модерну націю як найбільш природну форму людської спільноти, котра набуває розвитку в державних формах. Усвідомлення ролі державності в розвитку нації прийшло до українців і, зокрема, Галичини лише наприкінці XIX – на поч. XX ст. Щодо цього польський національний рух уже з кін. XVIII ст. ґрунтувався на ідеї державності, що залишалася наріжним каменем як шляхетських кіл, так і нових соціальних верств, котрі увійшли у політичне життя наприкінці XIX – на поч. XX ст., – селянства, робітництва, міщанства, інтелігенції.

Цю та ряд інших відмінностей між українським і польським національними рухами, що формувалися в XIX ст., слід завжди пам'ятати при розгляді українсько-польського спору за Галичину. Для їх розуміння особливе значення мають питання формування української і польської національної свідомості, а в її межах – історичної свідомості обох народів.

Відомо, що національна ідеологія й національна свідомість поляків у XIX ст. склалися під безпосереднім впливом просвітницьких ідей та спроб реформування Речіпосполитої. Поділи Польщі перервали процеси модернізації країни. Але наполеонівські війни, перемоги й поразки у спробах відбудови польської державності 1-ї пол. XIX ст. сприяли формуванню національної ідеології і суспільної свідомості поляків, де історія та історичне мислення посідали чи не найголовніше

місце. Минуле Польщі, Речіпосполитої, як високою цивілізаційний здобуток поляків органічним елементом увійшло у свідомість модерної нації, що формувалася в той час завдяки літературній творчості поетів-романтиків А.Міцкевича, Ю.Словацького, К.Бродзінського, а також історичним працям багатьох істориків-романтиків – Й.Лелевеля, Є.Морачевського, Г.Шмітта, К.Шайнохи та ін. Не можна не погодитись із сучасним польським істориком Р.Вапінським, який слушно підкреслює, що саме в 1-й пол. XIX ст. з'явився й на тривалі роки утвердився зв'язок політичної думки з художньою літературою. Цей, переважно емоційний зв'язок вилився у сприйняття “поетичного змісту як політичної директиви”, що у підсумку “створювало виняткове явище в історії політичної думки, принаймні в європейському культурному колі”². Власне, патріотична література польського романтизму сформувала уявлення “ідеологічної” вітчизни, якою стала давня Річпосполита, а народом – політична нація Речіпосполитої, котра включала в себе різноетнічні елементи, що об'єднувалися політичною і культурною традицією співжиття у межах одного державного організму. Один із сучасників польського романтизму подав яскравий приклад мислення, сформованого польським романтизмом. Він писав: “Мазури, Литвини, Русини є нерозривною цілістю. Жодної п'яді землі не може забракнути Річпосполитій Польській, бо інакше цілість не буде цілою. Майже інстинктивне почуття зблизило й злило в одну націю племена, що заселяли басейни Вісли, Дніпра та Двіни. Вчинила це рука Провидіння, що оберігає людство. Біда тому, хто зазіхатиме на цю цілість.”³.

Таке уявлення про націю як політично-державну спільноту автоматично “розтягло” ідею відродження нації та держави на всі землі давньої Речіпосполитої. Але, на жаль, воно не враховувало нових націотворчих процесів, що у 1-й пол. XIX ст. проявились і в інших народів Європи, в т.ч. українців. Українське національне відродження в Галичині в 1-й пол. XIX ст. мало свої особливості, котрі, з одного боку, гальмували визрівання політичних вимірів українського національного руху, а, з другого – зв'язували його з консервативно-монархічними порядками і правлячою династією Австрійської імперії. Вкажемо лише на головні особливості, що відіграли вирішальну роль і наклали відбиток на галицький український національний рух у 2-й пол. XIX – на поч. XX ст.⁴.

Серед них, насамперед, відсутність елітарних національних верств як носіїв державницької традиції, асимільованих правлячими колами європейських держав (передусім Росії і Польщі) у попередні історичні періоди, і, як наслідок, перенесення цієї місії на греко-католицьке духовенство; запізнення з розвитком мовно-культурної стадії українсь-

кого національного руху; потужні впливи ідей слов'янської спільності що відсунули на другий план питання національної державності й робили наголос на рівноправній загальнослов'янській федерації; складність і перешкоди формування української національної ідеології в умовах сильної протидії з боку російських та польських суспільно-політичних сил, котрі прагнули включити українців у процес творення новочасних політичних націй – російської та польської.

Для русинів-українців Галичини питання національної самоідентифікації мало особливо заплутаний характер. Це пояснюється передусім тим, що галицькі русини від сер. XIX ст. стали об'єктом посиленої політичної пропаганди й спроб підпорядкування одразу з 3-х сторін: з боку Відня, польських політичних кіл та самодержавної Росії. Навіть українська орієнтація, що йшла переважно з Росії, мала помітно "русофільське" забарвлення, а не національно-політичну спрямованість. Складність українського національного руху в Галичині (у Східній Галичині) була яскраво представлена у творі українського священика Василя Подолинського "Слово перестороги", видрукуваного 1848 р. польською мовою. Автор виокремлював серед галицьких русинів 4 орієнтації, що умовно можна назвати: "полонофільською", "русофільською", "австрофільською" і "українофільською"⁵.

Той факт, що з-поміж 4-х указаних орієнтацій української громадськості перевагу, хоча й не одразу, здобула "українофільська", не в останню чергу пояснюється такою причиною: польська громадськість Галичини (й не тільки її) не сприймала й не погоджувалася на жодні аргументи щодо "розз'єднання цілого" – тобто визнання окремішності русинів-українців і відмови від ідеї єдиного політичного народу (нації) Речіпосполитої. Численні спроби невеликої групи української інтелігенції Галичини до весни 1848 р. знайти розуміння своїх окремих цілей серед польських громадських кіл зазнали повної невдачі і привели до створення у травні 1848 р. Головної Руської Ради (ГРР), а також розробки першої політичної програми галицьких українців, де містилася вимога поділу Галичини на українську й польську частини. На думку українців, це була єдина можливість протистояти посиленню польських політичних впливів і спроб включити всю Галичину в рамки майбутньої Польської держави. На таку перспективу безапеляційно вказувало прагнення польської Центральної Національної Ради (ЦНР), створеної у квітні 1848 р. у Львові. У спеціальному документі – "Маніфесті до братів-русинів" від 9 травня 1848 р., ішлося про "недоторканість прав руської національності, які є рівними і святими", але тут же підкреслювалося, що ці права "не можуть відрізнитися від потреб польської національності"⁶. У цьому прагненні польських демократів підтримувала й невелика група

українців-полонофілів, які з'явилися на засідання ЦНР, щоб засвідчити своє бажання "бути назавжди польською нацією", хоча й залишаючися окремим "плем'ям Русинів"⁷.

Проте "полонофільська" політична орієнтація нечисленної групи української інтелігенції входила в суперечність із стремліннями більшості українського селянства та духовенства Галичини, які, часто підсвідомо, прагнули до єдності зі східними українцями Росії, усвідомлюючи свою мовно-культурну спорідненість із Наддніпрянською Україною⁸. Відомий галицький діяч і вчений періоду "Весни народів" Яків Головацький у спогадах писав: "Чувство народности влекло их (русинів – Л.З.) к кровным братьям, но слиться с ними в одно политическое целое не было никакой возможности при тогдашних отношениях двух держав, в состав которых вошли восточные и западные Малоруссы"⁹.

У намаганнях протидіяти реалізації польських планів відновити "історичну Польщу" з включенням до неї земель з переважно українським населенням галицька інтелігенція обрала шлях на поділ Галичини й виокремлення української частини в межах Габсбурдзької монархії. Вимогу поділу Галичини на дві губернії вперше було внесено на засідання т.зв. байрату (прибічної ради) при губернаторі Галичини 22 травня 1848 р. секретарем ГРР о. М.Малиновським, а 9 червня розвинено у спеціальній петиції ГРР до імператора Фердинанда I. Відповіддю на петицію було розпорядження імператора від 19 червня 1848 р. про утворення 2-х галицьких губерній, що, однак, так ніколи й не було виконане через опір польських політичних кіл Галичини¹⁰.

Події "Весни народів" рішуче розмежували політичні інтереси 2-х націй у Галичині – української та польської. Якщо польські політичні програми стосовно Галичини залишалися без суттєвих змін аж до кінця Першої світової війни, то в українському суспільно-політичному русі Галичини впродовж 2-ї пол. XIX ст. відбувалася боротьба політичних орієнтацій, що привела до утворення москвофільської та народовської течій. Москвофільство як суспільно-політична течія була складним явищем продовження пошуку зовнішньополітичної орієнтації української інтелігенції, де консервативні елементи відіграли провідну роль¹¹. Суперництво з польськими впливами й намагання знайти нову опору замість втраченої підтримки Відня підштовхнули частину української греко-католицької інтелігенції в тенета "великоруської" ідеї й вибору орієнтації на Росію. Перспектива "історичної Польщі", де був присутній вагомий елемент соціального протистояння, лякала галицьких москвофілів більш, ніж "загальнорусская" солідарність.

Водночас народовська течія розвинулася й зміцнилася в Галичині під впливом т.зв. "громадівського" руху Наддніпрянщини, а пізніше – завдяки безпосереднім організаційним, фінансовим та ідейним зусиллям

діячів з російської України¹². У 70-80-х рр. XIX ст. політичні переслідування змусили діячів найсильнішої української “Київської Громади” (В. Антонович, М. Драгоманов, О. Кониський, В. Вовк-Карачевський) перенести центр національно-просвітницької діяльності до Галичини, увійшовши в контакт з прихильними українцям галицькими поляками (А. Сапега, А. Хамец, А. Тележинський та ін.). У результаті таємних переговорів, для ведення котрих до Галичини неодноразово приїжджали В. Антонович та О. Кониський, вдалося домовитися про видання в Галичині українського часопису “Правда” й розширення тут можливостей української культурної діяльності¹³. Фактично йшлося про створення в Галичині “українського П’ємонта”. Залишалось досягти угоди з галицькими поляками щодо співіснування двох “П’ємонтів” – українського і польського – в межах одного краю: Австро-Угорщини¹⁴. Такої угоди було досягнуто в 1890 р., у літературі вона отримала назву “нової ери” у польсько-українських стосунках. Угода давала підстави думати, що більшість поляків у Галичині підтримує українські національні прагнення. В листі до галицького народовця О. Барвінського один з керівників Київської Громади О. Кониський з ентузіазмом писав: “Маю враження, що Поляки опам’ятаються, що власне вже пора, щоб опам’яталися [...] і перестали заперечувати існування України [...], життя змушує Поляків подолати запеклий шовінізм, який поступово розвіюється під впливом зростаючої боротьби Українців за свої національні права”¹⁵.

Наприкінці XIX ст. українські народовці зуміли перебрати провід українського руху в Галичині у свої руки, усунувши москвофілів від впливів на населення. Значною мірою це сталося завдяки угоді “нової ери” між українськими народовцями й польськими консерваторами¹⁶. Угода не передбачала зміни стратегічних установок польського та українського національних рухів, але створила більш сприятливі можливості для культурно-просвітницької діяльності галицьких народовців серед українського населення і швидкої консолідації селянства навколо української національної ідеї. Це незабаром привело до поширення серед пробуджуваних до політичної діяльності селянських мас усвідомлення значення власної державності та її ролі у справі забезпечення національних прав і демократичних свобод. Уже в сер. 90-х рр. XIX ст. український національний рух у Галичині засвідчив промовистий факт швидкого дозрівання: молоді представники радикалів (Русько-українську радикальну партію було створено в 1890 р.) виступили з політичною програмою державної незалежності України. У брошурі “Україна inredenta” молодий радикал Ю. Бачинський (1895 р.) писав, що “політична самостійність України є sine qua non її існування”. Того самого року ідея незалежної Української держави

увійшла до програми першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії¹⁷. В 1899 р. виникла Українська національно-демократична партія (УНДП), що своєю стратегічною метою проголосила справу досягнення незалежної Української держави, а тактичною – рівноправність українців і поляків у Галичині або поділ останньої на українську й польську частини¹⁸. У цьому прагненні УНДП знайшла союзників у всіх українських політичних угрупованнях (крім москвофілів). У підсумку це принесло прискорення дозрівання національної свідомості руського населення Галичини.

Опрацювання політичної програми українського руху, рішуче розширення політичної та культурно-просвітницької діяльності народовців у Галичині спричинило консолідацію українського населення навколо провідних українських партій. Усе це дозволило українським політикам рішуче виступити за перерозподіл влади в Галичині й створення міжнаціонального паритету з поляками, усунення їхнього домінування в краю. Український політичний рух у Галичині від 1900 р. набрав усе більш потужних обертів. У квітні 1901 р. спеціальна інструкція Народного комітету УНДП сформулювала тактичні завдання партії та українського табору: поділ Галичини на українську й польську частини¹⁹.

У липні 1901 р. українські послы до галицького крайового сейму на знак протесту проти ігнорування потреб українського народу краю залишили наради крайового представницького органу і звернулися з петицією до Відня. Однак це та інші численні звернення не принесли очікуваних результатів. Тоді провідники українського руху (УНДП, РУРП) ухвалили рішення вдатися до тиску на владу шляхом проведення зборів, віче, страйків, щоб привернути увагу Відня до українського питання в Галичині.

Політичні програми й тактичні плани українських провідників і, насамперед, активність сільського населення, що чимдалі все більш зростала, стали фактором серйозної небезпеки для поляків краю. “Українська небезпека”, що загрожувала підважити провідні позиції польських політичних кіл у Галичині і звузити польський “стан посідання” до західногалицьких теренів, налякала передусім привілейовані верстви польського поміщицтва Східної Галичини, а потім і патріотичні шари населення, котрі не уявляли собі незалежної Польщі без “кресів” – колиски польської романтичної культури²⁰. В таких умовах польська громадськість, що відчувала загрозу, виявилася сприятливим ґрунтом для сприйняття радикальних націоналістичних гасел, з якими наприкінці століття виступили польські національні демократи (ендеки). Від сер. 90-х рр. XIX ст. вони розпочали широку пропаганду в Галичині, переносячи сюди свою діяльність з Королівства

Польського. В ній все більш відчутними ставали елементи націоналізму й шовінізму, особливо стосовно сусідніх народів, з-поміж яких на першому місці знаходились українці. Ідеологи ендеків Р.Дмовський і З.Баліцький від початку виявили вороже ставлення до галицьких українців, вважаючи цей край доменом польських національних інтересів на підставі “вищості” польської культури у порівнянні з “низькою” і “не розвиненою політично” українською²¹. Р.Дмовський підкреслював, що українці не створили такої “політичної індивідуальності”, котру “можуть створити тільки століття державності, а інтелектуальна культура руської інтелігенції є незвично низькою”, і тільки з допомогою польської культури український народ може “прилучитися до європейської цивілізації”. Українські змагання за рівноправність у Галичині уявлялись ендекам як замах на “історичні права” поляків, “польський стан посідання”.

Ідеї ендеків швидко поширилися серед галицьких поляків, які відчули загрозу краху виробленого десятиліттями міфологізованого образу вимріяної вітчизни. Спроба ендеків утвердити і зміцнити цей міф серед модерних верств поляків (робітництва, інтелігенції, селянства) виявилась успішною. Його впливу не уникли всі польські політичні течії Галичини – від консерваторів до людовців і соціалістів. Про ці впливи з жalem писав на поч. ХХ ст. у листі до галицького демократа К.Леваковського відомий діяч людовців Я.Стапінський, відзначаючи, що “молодь і міщанська інтелігенція деморалізовані “всехполяками” (так називали ендеків. – Л.З.), а також іншими псевдопатріотичними блязнями”²². Проте ці “блязні” дуже швидко відбилися на політичних програмах польських партій Галичини, звідкіля раптом зникли елементи толерантного ставлення до інших народів, а їм на зміну прийшли тенденції великодержавності й агресивності. Так, у 1903 р. Головна Рада Польського Стронництва Людового (Польської селянської партії) ухвалила першу програму партії, де, на відміну від попередніх документів, Галичина трактувалась як “вітчизна Поляків” та інтегральна частина майбутньої незалежної Польщі. Замість незалежності українцям обіцяли рівноправність в “історичній федерації Польщі, Литви та Русі”²³. А через короткий проміжок часу той самий Я. Стапінський, який перед цим так емоційно виступав проти великодержавності, промовляючи перед польськими емігрантами в Америці, агітував їх до повернення в Галичину й купівлю там землі, оскільки вона (земля) складає “нерозривну частину Польщі”, і людовці, як і інші поляки Галичини, не дозволять русинам “поширитися на польській землі”²⁴. Не уникли впливів візії “історичної Польщі” й міфу “польської вищості” також галицькі соціал-демократи.

Зародки українсько-польського конфлікту за впливи в Галичині відкрито виявилися під час т.зв. “баденівських” виборів до Державної Ради (віденського парламенту) у лютому-березні 1897 р. Тоді дійшло до кривавих зіткнень свідомого українського селянства з польською адміністрацією краю, що намагалася не допустити вибору українських кандидатів у послі. Події продемонстрували бажання властей управляти краєм, не рахуючися з українським чинником. Ідейну сторону зіткнень було у березні 1897 р. емоційно виявлено на перших засіданнях рейхсрату в спеціальному протесті українських послів. У ньому говорилося, що крайові власті Галичини поставили український народ перед альтернативним вибором: або українці визнають польську державну ідею і будуть мовчати, або повинні загинути²⁵.

Український національний рух у Галичині наприкінці XIX ст. являв собою вже цілком іншу картину, ніж це було в середині століття. Він був політично структурований і національно ідентифікований (діяло 4 політичні партії, розбудовані культурно-освітні й наукові організації, кооперативні об'єднання, зростали лави інтелігенції, національна самосвідомість селянства). Не знаходячи розуміння у польській стороні, українські провідники національного руху обрали тактику масового тиску на влади у Львові й Відні, влаштовуючи масові віче й збори з прийняттям петицій та заяв. Могутнім мобілізаційним чинником для розвитку українського руху стала справа українського університету у Львові. В розпорядженні українських політиків опинилися маси українського селянства, що продемонстрували свою солідарність із національними гаслами під час селянських страйків 1902 р.²⁶

Перед польськими політиками на поч. XX ст. постало складне питання: як реагувати на українські вимоги? Логічною відповіддю було би погодитися з поділом Галичини на дві частини – українську й польську. Проте втрата влади не входила у плани ні консерваторів, ні інших політичних угруповань, що залишалися на позиціях “історичної Польщі”. Яскравим свідченням цього став “всепольський з'їзд політиків” у Львові в травні 1903 р. У ньому взяло участь бл. 800 представників польських політичних партій та громадських організацій з усіх частин польських земель (не брали участь лиш галицькі консерватори й соціал-демократи). На форумі святкувала перемогу ідеологія ендеків, котра з огляду на міжнародну обстановку ставила на порядок денний справу реалізації національної програми відродження польської державності. В цій програмі Галичина виступала підставою і зародком майбутньої незалежної Польщі²⁷. Такий підхід був цілком нормальною і зрозумілою справою з погляду тривалих традицій польського визвольного руху, якби не ігнорування присутності в єдиній провінції ще й українського національного руху, що розвивався паралельно з польським. Остання

обставина, за умов відмови від поділу краю, означала фактичне оголошення війни українцям. Саме так вони й зрозуміли цю подію.

Українські провідники піднесли рукавичку, кинуту поляками. В серпні 1903 р. українська сторона збрала у Львові напівтаємну нараду українських політиків Галичини й Буковини, де було обговорено становище українців в імперії Габсбургів. Було констатовано, що Відень продовжує трактувати українців як “другорядний народ” і віддає його під “ляцьке панування”. У зв’язку з цим ухвалено: 1) спиратися на власні сили, шукаючи захисту своїх прав у Відні; 2) не погоджуватися на будь-які компроміси з поляками, обираючи орієнтацію на німців²⁸. Антипольський зміст такої політики був цілком очевидним. Не маючи можливості переконати поляків у застарілості ідеї “історичної Польщі”, українці вирішили при підтримці німців домагатися поділу провінції на дві частини й приєднання до Галичини українських ділянок Буковини й Закарпаття. У принципі це було копіювання польської ідеї створення зародку української державності під скипетром Габсбургів.

Наступні події підтвердили рішучість сторін добиватися реалізації своїх планів. Після 1903 р. боротьба 2-х національно-політичних таборів усе більше набирала рис “прихованої громадянської війни”²⁹. Обидві сторони посилено готувалися до майбутньої війни, творячи парамілітарні організації (“Сокіл”, “Січовий союз”, “Пласт” тощо), зміцнюючи впливи серед населення. Проникливе око уважного спостерігача політичних стосунків Галичини, польського політолога й публіциста В. Фельдмана вихопило з політичної мозаїки краю риторичне питання: “Вже протягом десяти років край щораз більш розпачливо прямує по похилій площині серед чимраз більш шалених емоцій з обох сторін. До чого це призведе?”³⁰.

Відповідь на питання не вимагає великих інтелектуальних зусиль від обізнаного історика або пересічного громадянина поч. ХХІ ст., який багато чув про українсько-польські конфлікти у ХХ ст. Так само, як і пошук причин трагічних подій українсько-польського протиборства. Людська свідомість рішуче опирається зміні утверджених у свідомості й “милих серцю” стереотипів, спрацьовує той чинник, що російський історик В. Ключевський небезпідставно назвав “інерцією мислення”. Вона є серйозним гальмом порозуміння народів і, зокрема, політиків, над якими з особливою силою тяжіють політичні та ідеологічні конструкції, що змушують “підлаштовувати” навколишній світ до цих побудов. Історія і політика чимало спричинилися до розбудови й зміцнення таких стереотипів та міфів у минулому. Натомість історики можуть або сприяти їхньому поширенню, або ж показувати їхній історичний (значить минулий!) характер.

- ¹ *Kozłowski M.* Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919. – Kraków, 1990; *Mroccka L.* Galicji rozstanie z Austrią: Zarys monograficzny. – Kraków, 1990; *Wrzosek M.* Wojny o granice Polski Odrodzonej 1919-1921. – Warszawa, 1992; *Czubiński A.* Walka o granice wschodnie Polski lat 1918-1921. – Opole, 1993; *Lukomski S., Partacz Cz., Polak B.* Wojna polsko-ukraińska 1918-1919. Działania bojowe — aspekty polityczne — kalendarium. – Koszalin-Warszawa, 1994; *Wyszczelski L.* Wojna o Kresy Wschodnie (1918-1921). – Warszawa, 1994; *Klimecki M.* Polsko-Ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918-1919. Aspekty polityczne i wojskowe. – Warszawa, 1997; *Козуляк М.* Галичина: сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993; *Литвин М.Р., Науменко К.С.* Історія ЗУНР. – Львів, 1995; *Макарчук С.А.* Українська республіка галичан. – Львів, 1997; *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918-1919 рр. – Львів, 1998.
- ² *Wapiński R.* Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku. – Gdańsk, 1997. – S. 48.
- ³ Там само. – S. 50.
- ⁴ Див. зокрема: *Козуляк М.* Галичина: сторінки історії... - С.8-56; *Kozik J.* Między reakcją a rewolucją: Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849. – Kraków, 1975. – S.20-35 та ін.
- ⁵ *Подолінський В.* Слово пересторги // Записки Наукового Товариства ім.Т.Г.Шевченка. – Львів, 1994. – Т. 228. – С.454 і наст. Канадський дослідник Д.П.Химка проблему формування національної свідомості русинів Галичини образно назвав “польотом Ікара у всіх напрямках”, польоту, що мав шанси піти по будь-якому з указаних 4-х шляхів (*Himka J.-P.* The Constaction of Nationality in Galician Rus’: Icarian Flifhts in Almost All Directions. - [Toronto], 1995. – 49 p.).
- ⁶ *Protokoły posiedzeń Rady Narodowej Centralnej we Lwowie (14.IV. – 29.X.1848).* – Warszawa, 1996. – S. 50.
- ⁷ Там само. – S. 53.
- ⁸ Положення про спільність “русинів” містилось у багатьох документах і публіцистиці ГРР з 1848 р. Див., зокрема: *Турій О.* “Українська ідея” в Галичині в середині XIX століття // Україна модерна (Львів). – 1999. - № 2-3. – С. 51-75.
- ⁹ Там само – С. 75.
- ¹⁰ Докладніше див.: Історичні передумови возз’єднання українських земель. - Київ, 1989. – С. 198.
- ¹¹ Докладніше див.: *Макарчук С.* Москвофільство: витоки та еволюція (середина XIX ст. – 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 82-98.
- ¹² Докладніше див.: *Zaskilniak L.* Stosunki polsko-ukraińskie w XX wieku: analiza i interpretacja // Polska – Niemcy – Ukraina w Europie: Uwarunkowania, założenia i prześlanki wzajemnej współpracy / Pod red. W.Bonusiaka. - Rzeszów, 1996; *Зашильняк Л.* Львів як центр формування

- української науки (друга половина XIX ст.) // Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura: Studia z dziejów Lwowa / Pod red. H.W.Zalińskiego i K.Karolczaka. – Kraków, 1998. – Т.2; *Чорновол І.П.* Польсько-українська угода 1890-1894 рр. – Львів, 2000, та ін.
- ¹³ Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 4912. – Арк. 38-40.
- ¹⁴ Див.: *Зашикільняк Л.* Львів як центр формування української науки (друга половина XIX ст.). – С. 193-196.
- ¹⁵ Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України (далі — ЛНБ). – Відділ рукописів. – Ф. 11. – Спр. 1434/п.98. – Арк. 11-113в.
- ¹⁶ *Чорновол І.П.* Польсько-українська угода 1890-1894 рр. – С. 204-210. М. Драгоманов у своїх листах до М.Ковалевського писав про те, що польсько-українська угода “виходила від імені російських українців” (*Кордуба М.* Зв’язки В. Антоновича з Галичиною // Україна. – Київ, 1928. – Кн. 5. – С. 72).
- ¹⁷ *Грицак Я.* “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка. – Т. ССХХІІ: Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С. 91-97.
- ¹⁸ Народна програма // Діло. – 1899. – 24 груд.
- ¹⁹ *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. – Львів, 1926. – Т. 1. – С. 364-366.
- ²⁰ Більшість польських романтиків походили з “кресів”, для них вони були “польською вітчизною” з усіма яскравими барвами приналежності до “польської культури і цивілізації”. Сучасний французький історик Д.Бовуа докладно прослідкував виникнення і поширення міфу “польських кресів”. Висновок з його студій промовисто засвідчив емоційний характер налаштування суспільної свідомості поляків, які свято вірили у вищість польської культури і традиції, і, як наслідок, у відмінних умовах кін. XIX – поч. XX ст. були приречені на захист власних переконань навіть за рахунок втечі від реальності. “Міф про вищість і зразковість польської культури згори прирікав на невдачу всяку думку про дійсну співпрацю або визнання демократичних прав більшості. У такому укладі ізолювання на островах щастя перетворювалося на замикання в оточеній фортеці.” (*Beauvois D.* Mit “kresów wschodnich”, czyli jak mu położyć kres // *Polskie mity polityczne XIX i XX wieku / Pod red. W.Wrzesińskiego.* – Wrocław, 1994. – S. 95, 101).
- ²¹ *Skrzycki B. [Dmowski R.]*. Listy Warszawiaka w Galicji // *Przegląd Wszehpolski* (Lwów). – 1897. – Nr. 8, 9, 12; *Dmowski R.* Myśli nowoczesnego Polaka. – Londyn, 1953. – S. 57 та ін.
- ²² Listy Jana Stapińskiego z lat 1895-1928 / Opr. J.Albin i J.R.Szaflik. – Wrocław etc., 1977. – S. 92.
- ²³ Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego. – Т.1: 1864-1918. – Warszawa, 1966. – S. 74-75.
- ²⁴ *Przyjaciół Ludu.* – 1902. – Nr.51. – S. 5.
- ²⁵ Діло. – 1897. – 1 квіт.

- ²⁶ Докладніше див.: *Михальський Ю.* Українсько-польські стосунки в Галичині та селянські страйки 1902 року // *Славістичні студії.* – Львів, 1997. – С. 144-147.
- ²⁷ ДАЛО. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 4885. – Арк. 103-107; *Михальський Ю.* Всепольський з'їзд політиків у 1903 р. та суспільно-політична ситуація в Галичині // *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* – Івано-Франківськ, 1997. – С. 109-113; *його ж.* Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ століття (1902-1914). – Львів, 2002. – С. 70-80.
- ²⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 8. – Спр. 214. – Арк. 105-107.
- ²⁹ *Лисяк-Рудницький І.* Польсько-українські стосунки: тягар історії // *Україна і Польща між минулим і майбутнім.* – Львів, 1991. – С. 144-145.
- ³⁰ *Feldman W.* Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1848-1906. – Kraków, 1907. – Т.2. – S. 361.

Микола Литвин
(Львів)

УКРАЇНСЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ ІСТЕБЛІЩМЕНТ У ПЕРІОД “ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ” І НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕВОЛЮЦІЙ (1914-1918 рр.)

Вибух світової війни був зустрінутий з особливим ентузіазмом в Австро-Угорщині, Німеччині та Росії. Несподівана хвиля національного духу й шовіністичних настроїв захопила всі верстви тогочасних суспільств. Великий психоаналітик Зігмунд Фройд у серпневі дні 1914 р. написав: “Вперше за 30 років я почуваюсь австрійцем”¹. Видається, що під цією фразою могло би підписатися багато українців і поляків, насамперед вояків – усусусів і легіоністів, які словом і багнетом започаткували збройний чин за відродження власних національних держав². І справді, перша світова війна прискорила національну ідентифікацію слов'янських народів, визвольні рухи яких прискорили розпад імперій Габсбургів і Романових та створення незалежних держав.

Історія розглядуваної проблеми пройшла складний шлях у пошуках висвітлення суперечливих процесів того воєнного лихоліття. В цьому контексті у вітчизняній науці можна виділити кілька історіографічних етапів. Перший припадає на міжвоєнний час, коли світова війна 1914–1918 рр. автономно досліджувалась істориками в радянській і західній Україні. Для радянської історіографії визначальним був суто класовий підхід до оцінки суспільно-політичних явищ, а трактування